

IDEALIR OG VERULEIKI

— viðmerking til Maritu Petersen og Árna Olafsson

Reaktiónirnar í kjalarvörðum á grein míni um heimastýrisskipanina, hafa beint orðaskiftið av leið. Þúasta og fullkomiliga.

Her er leiddin á Oljufyrirsitinginni, Martin Heinesen, undantekin. Hann hefur sáklaga svarað nokkrum spurningum alment. Men Árna Olafsson hefur nú í tveimur umföllum lagt meg undir at geva skeivar upplýsingar og bera ósannindir fram. Það sama hefur fyrrverandi lögmaður Marita Petersen gjört.

Hóast eg löngu hafi svarað Árna Olafsson ennaferð, skal eg gera eina seinasta roynd at sláa fast, hvað mínar greinir hafa snúð seg um og grundgeva fyrri mínum útteggingum og niðurstöðum.

Hetta kenni eg meg noyddan til, tí ístaðin fyrri eitt orðaskifti hafa vit fingið ein orðadrátt, har annar tosar í eystru og hin svarar í vestur. Marita og Árni tosa um nakað heilt annað enn það, sum eg hafi viðgjört. Og síðani brúka tey sínar egnu misskiljingar til at leggja meg undir at siga ósatt. Harvið fara tey út um öll mörk fyrri samlíngheit.

Hetta kann í prinsippinum sammattast við, at ein handbóltspilari hevíð lopið inn í ein fótibóltstýtt, tíkið bóltin við höndini og síðani lagt hinar undir at snyta, tí teir ikki fylgdu handbóltssreglunum.

Hesin busuti framferðarhættur gerst serliga lögum, vit samanbera greinirnar hjá Maritu og Árna. Tey mótsiga jú hvørtjum øðrum í sínum so-nevndu „rættleiðingum“.

Marita Petersen sigur til dæmis, at eg sigi ósatt um, at Árni Olafsson starvast sum danskur embætismaður. Árni sjálvur vátar hvegin, at hann er í starvi sum danskur embætismaður, men er fyrribils fríttikin frá sínum vanligu uppgávum í danska Uttanríkisráðgjöf. Hver hefur so sagt ósatt?

Kjarnin í málinum

Fyrirtreytirnar fyrri einum og hvørtjum dialogi eru rættiliga einfaldar: Vit mugu semjast um, hvat evni vit tosa um, og duga at siggja tingini frá øðrum síðum enn okkara egnu. Tá staðni kunnu vit viðgera ósemjur sakliga.

Ongin av hesum fyrirtreytum er til staðar í skrivningini hjá Maritu og Árna um undirgrundarmálið.

Kjarnin í mínum greinum hefur verið at viðgera *realpolitisku gongdina* – altsó það sum veruliga fer fram og tey áhugamáli, sum eru uppá spæl, tá avgerðir verða tiknar. Marita og Árni viðgera bert það, sum stendur á pappírnum, tá alt er liðugt.

Formelt og reelt

Hávuðstátturin í míni viðgerð er munurin millum *formelt* og

reelt vald í heimastýrisskipanini. Eg havi víst á, at tey idealir sum standa á pappírnum um sjálvræði og ábyrgd innan Heimastýrisslóginu, havi onki við veruleikan at gera. Dæmini eru óteljandi, men bankamálið og undirgrundarmálið eru tey feskastu dæmini um, at tær veruligu avgerðir verða tiknar til fyrirums fyrri tann sterkasta – í móstriði við tær *formellu* orðingarnar. Heimastýrisslógin verður tí ikki brúkt sum eitt amboð at regluliga, skipa og seta málið, men til at legitimera tilvaldar avgerðir hjá tær *reella* valdinum.

Hetta gerst serliga sjónskt, tá vit viðgera so-nevndar „interessukonfliktir“ millum ríkispartarnar.

Interessukonfliktir

Síðani havi eg gjört ta niðurstöðu, at skulu vit fáa greiði á viðurskiptunum, mugu vit brúka tær veruligu royndir vit havi fingið undir Heimastýrisskipanini. Vit mugu staðfesta hvørtjum teir ítökiliga trupulleikarnir eru, og tryggja okkum rættarlígar karmar fyrri, hvat ber til og ikki. Vit mugu fáa eitt ávíst samband millum það *formella* valdið og það *reella* valdið.

Hetta er eisini kjarnin í míni viðgerð av undirgrundarmálinum. Hetta er dæmi um eitt óki við ítökiligum interessukonfliktum millum ríkispartarnar. Men vit havi ongi umsitingarligu amboð, sum kunnu viðgera hesar konfliktir. Ístaðin havi vit latið umstingina av málinum uppi hendurnar á eini Oljuráðleggingarnevnd við bæði donskum og føroyskum embætismönnum.

Hóast vit *formelt* havi yvirtikið alla politiska ábyrgd og umsiting av undirgrundini, verða tær *reellu* avgerðirnar viðgjörðar í einum umsitingarligum høpi, sum eftir mínum tykki ikki tryggja greiðan skilnað millum donsk og føroysk áhugamál.

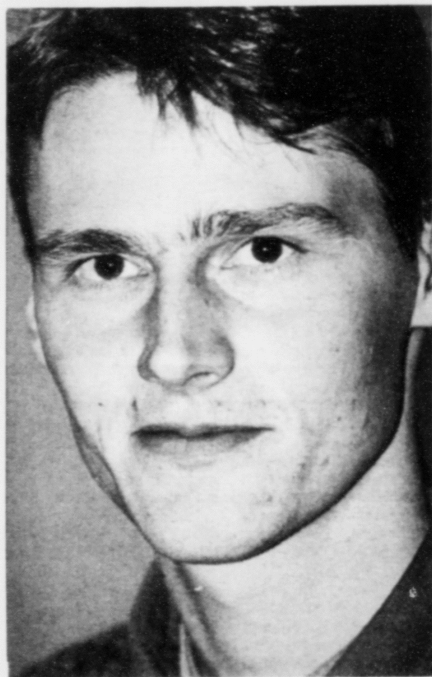
Henda niðurstöða er bygd á ítökilgar erfaringar.

Tær ítökiliga royndirnar

Árna og Marita gerast firtin tá eg nevni teir prinsipiellu trupulleikarnar, sum kunnu stinga seg upp, tá danskir og føroyskir embætismenn skulu samstarva í Oljuráðleggingarnevndini. Til tær er bert at siga, at hetta er ein *reellur* og royndur trupulleiki, uttan mun til um landsstýrið *formelt* hevur sett nevndina. Eg skal bert vísa á nokkur fá dæmi um samstarv millum danskir og føroyskar embætismenn, har føroysk áhugamál eru dottin burturmillum, hóast landsstýrið er uppdagsgjævari:

– Figgigargrunnurin frá 1992, sum ikki formelt, men *reelt* hevur havt vald til at ganga beint ímóti lögtingi og landsstýri

– Bygnaðarnevndin, sum *reelt*



fekk kvotuskipanina fjögnum – Fyrrverandi forstjórnin í Tinganesi, Finn Norman Christensen, sum hevði sera ilt við at grundgeva sínar umsitingarligu avgerðir út frá føroyskum áhugamálum.

Trupulleikin er ikki at danskir embætismenn eru lúnskir. Trupulleikin er, at embætismenn sjálvsagt skulu fylgja signalum frá politikarum í sínum metingum. Og har vinnur tað sterkasta politiska systemið, um ósemjur eru. Serliga tá føroyskir politikarar als ikki eru samdir um, hvørtji signal skulu sendast.

At fortreytinga realitetirnar

Eg eri fegin um onnur vilja leggja aðrar metingar fram og grundgeva fyrri teimum.

Tað gera Árni Olafsson og Marita Petersen tíverri ikki. Tey viðgera sleit ikki hetta evnið. Ístaðin siga tey bara: Trupulleikin er ikki til – evnið er ikki til – so hesin maðurin sigur ósatt. Uttan nakra grundgeving, men við absolutum útsögnum: Vit vita hvat sannleikin og tann rætta læran er. Ferðugt.

Árna Olafsson og Marita Petersen vilja bert tosa um ta *formellu gongdina*. Tey vilja als ikki viðgera, hvat fer fram handan leikjaldini, tá politiskar avtalur verða gjörðar. Tey vilja ikki viðgera interessukonfliktir og góðtaka ikki metingar av tær *reella gongdini*. Tey vísa bert til ta *formella*: Lógir, frágreiðingar og niðurskrivaðar avtalur. Og skíra síðani alt annað ósannindir.

Prinsipielt er tað skakandi.

Taka vit tað í álvara, mugu allir samfelagsspurningar og alt politiskt kjak leggjast burtur. Tað svarar til, at danskir politikarar og embætismenn skíra alla viðgerð av arbeiðsloysinum ósannindir. Tað stendur jú í Grundlógini at øll hava rætt til arbeiði.

Seta vit tað so banalt upp, er tað neyvan hetta Marita og Árni vilja forsvara. Tí má finnst ein onnur orsök til, at tey eru so íðin at fortreytinga realitetirnar.

At verja egnan leiklut

Skulu vit havi eitt orðaskifti mugu vit eisini spæla við opnum kortum. Í hesum føri eru bæði Marita og Árni sjálvi partar í politisku og umsitingarligu avgerðargongdini. Marita og Árni havi altsó ein persónligan áhuga í teirra úttegging av málinum. Tað skulu tey sanniliga eisini hava loyvi til.

Men tað er eitt púra misvísandi grundarlag fyrri at gera seg til sannleiksdómara vegna almenningin og káva allar aðrar metingar. Tað ber sum kannugt ikki til, at vera bæði dómar og vitni í eini sak. Og tað er púra burturvið, tá vit viðgera flókt politiskt mál. Tey áttu at gjört sær og øðrum greitt, at tey bert eru ein lítill partur í eini stórru avgerðargongd, sum sjálvsagt má viðgerast frá øðrum sjónarhornum enn teirra egna.

Kanningar valdast

Hóast Marita og Árni ikki góðtaka evnið í mínum greinum, huprast tey ikki við at sláa fast, at eg havi ikki kannað málið til litar. Ein áhugaverdur logiskur kortslutningur.

Eg kann ugga tey við, at eg havi lisið frágreiðingar frá Oljuráðleggingarnevndini, undirgrundaravtaluna og annars tað mesta av tí almenna tilfarinum um undirgrundarmálið. Men við allari virðing fyrri hesum arbeiði, so hevur tað ikki stóran týdning í hesum føri. Tað kann í besta føri siga nakað um, hvat nakrir myndugleikar halda um eitt mál, tá avgerðirnar longu eru tiknar. Tað vil siga tann formella versiónin.

Tað sum eg viðgeri, er *hvussu* og *hvi* avgerðirnar verða tiknar og ta flóktu kabalina av áhugamálum, sum hava týdning. Og tað krevur heilt aðrar kanningar.

Við bert at vísa til tær formellu avtalurnar, vilja Marita og Árni eggja mær til at gera sum maðurin, ið misti eina fimmkrónu millum trø og greinar í myrkri. Hann fann sær ein lyktapela og leitaði har sum ljóst var.

Hesi ráð kann eg tíverri ikki brúka. Eg noyðist hvegin at finna eina lummalykt og leita millum trø og greinar.

Í hesum sambandi kann eg upplýsa, at eg í góð trý ár havi gjört eitt miðvíst kanningararbeiði um ta politisku og umsitingarligu avgerðargongdina millum ríkispartarnar. Tað tilfar eg higartil havi sæð úr donskum ministerium rúgvur meira enn 100-falt so nógv sum tað føroyska tilfarið. Tað ið er skrivað um føroysku undirgrundina eigur sín part av rúgvuni úr fleiri donskum ministerium – og tað er væl at merkja skrivað *eftir* títt. '92, tá føroyingar formelt yvirtóku málsekið.

Eg skal ikki lasta Maritu og Árna fyrri ikki at havi gjört slitt kanningararbeiði til litar. Eg eri fúsar at svara spurningum, um tey venda sær til mín, og eg arbeiði stöðugt við kanningunum.

Rætt og skeivt

Marita Petersen sigur í síni grein, at eg havi givið skeivar upplýsingar um hvør byggi Oljufyrirsitingina upp og hvussu hon virkar. Hon sigur, at tað var landsstýrið sum setti allar limirnar í Oljuráðleggingarnevndina, og at tað var landsstýrið, sum setti Oljufyrirsitingina á stovn. Ja, sjálvsagt gjørdi landsstýrið tað *formelt*. Men eg viðgerði spurningin um, hvussu hesar avgerðir vórðu tiknar *reelt*. Komu uppskotini um, hvør skuldi setast í Oljuráðleggingarnevndina bara sum reinar opinberingar hjá landsstýrinum? Hevur Oljuráðleggingarnevndin ikki *reelt* gingið á odda í øllum avgerðum, hóast hon *formelt* var niðurløgd millum '93 og '94? Hvussu var leiddin á Oljufyrirsitingini settur? Hvør ráðgav landsstýrin ta? Hvussu hevur landsstýrið umsitingarliga viðgjört oljumál og hvørtji ítökiliga tiltøk eru

gjørd í Tinganesi til at handfara oljumál?

At siga fyrri almenninginum, at føroyskir politikarar eru teir veruliga hávuðsaktørarnir í øllum, sum fer fram, er antin ein ógvuliga væl barbað útgáva av sannleikanum – ella er tað heimsmet í fortreyting.

Marita sigur seg vilja kjakast um Heimastýrisslóginu. Men hvat vil hon kjakast um, tá hon ikki vil viðgera tær royndir og teir trupulleikar vit havi fingið undir hesi skipan? Um hon vil kjakast um Heimastýrisslóginu í sjálvum sær, uttan atlit til tann veruleika lógin hevur virkað í, so verður tað jú reinur teoretiskur hugtaksfimmleikur. Og so kunnu vit eins væl kjakast um Charles Prinsur sveik Dianu. Satt at siga, hevði eg hildið tað verði meira áhugavert.

Idealir og veruleiki

Tað er onki eindomi, at føroyskt samfelagsorðaskifti fer soleiðis av leið. Eg skal end við at gera nakrar persónligar metingar um hvi hetta er so.

Hávuðsorsøkin er eftir mínum tykki ein samanvejing millum idealir og veruleika, sum elvir til tað vit kunnu kalla „orienteringsloysi“.

Um vit skulu skapa nakað nýtt og semjast um politiskar avgerðir mugu vit havi ein greiðan skilnað millum idealir og veruleika.

Vit mugu analysera tær royndir vit havi gjört okkum og gera okkum greitt, hvørjar kreftrir stýra samfelagsgongdini. Hettar er *veruleikin*, sum vit kunnu siggja uppá fleiri mátar, og tískil kjakast um. Síðani kunnu vit skipa royndir og seta ynskir fram, um hvussu vit vildu *ynsk* okkum at samfelagið varð skipað. Hetta eru *idealini*, sum vit sjálvsagt eisini skulu kjakast um, og síðani royna at nærkast við politiskum avgerðum og skipanum.

Eftir svarunum hjá bæði Árna Olafssyni og Maritu Petersen at døma, umboða tey í hesum máli júst tann øvugta hugsunarháttin. Tey hefta seg bert í nokkur fegur ideal, sum eru orðaði í Heimastýrisslóginu, í undirgrundaravtaluni ella í frágreiðingum hjá stovnum, ið skulu verja sínar egnu avgerðir. Síðani seta tey líkheitstækn millum hesi idealini og veruleikan. Tey tosa ikki um, hvussu tingini siggja út í veruleikanum. Tey tosa um, hvussu tey vilja, at tingini siggja út, og fornokta, at tað kann vera í stríð við veruleikan.

Koma vit ikki burturúr hesum, sita vit at enda eftir við ongari veruleikakenslu og við ongum idealum, tí bæði verða upplýst í hvørtjum øðrum. Úrslitið er ein verð uttan mál og mið.

Og tá er sjálvsagt onki at kjakast um.

Høgni Hoydal